

המלחמה הגדולה של הא"י הקטן

זמנים: רבעון להיסטוריה.

גיליון 126

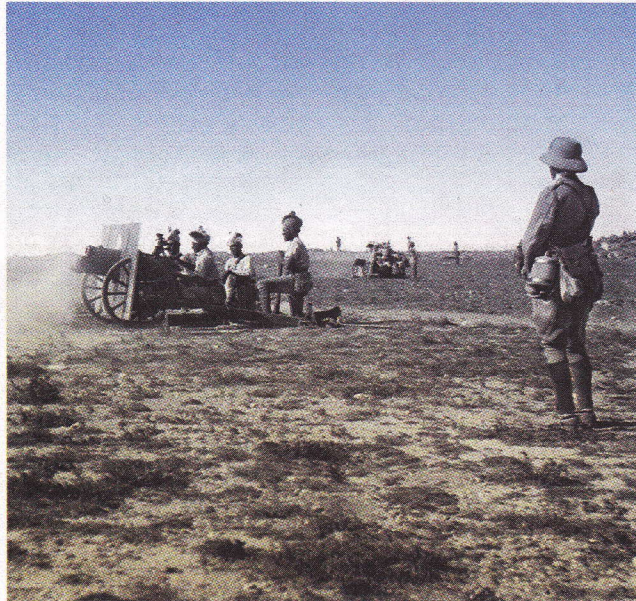
עורכת: מירי אליאב-פלדון. עורך: אורח: עמי אילון. הוצאת בית הספר להיסטוריה באוניברסיטת תל אביב. 128 עמודים, 58 שקלים

דורית שילה

היסטוריה

הקוראים של היום מעדיפים מעט מכל דבר: קצת פילוסופיה, קצת היסטוריה, קצת מדעים, קצת תרבות (שם נגיד למקשה אחת של ספרות, שירה, תיאטרון, אמנות פלסטית, ולפעמים גם רכילות). ספרי מדע פופולרי הם רבי מכר בטוחים, השייכים לאחד הז'אנרים המצליחים בישראל. לעתים קרובות מדי הדרשה להרחיב בנושא אחר, או הניסיונות להאיר ולפתח אותו, נתקלים בהתנגדות לא רק של קהל הקוראים הרחב אלא גם של סטודנטים צעירים במכללות ובאוניברסיטאות. אלה מפרשים באופן שגוי את המושג "אינטר-דיסציפלינרי" ומשתמשים בו כדי להצדיק אקלקטיות ותוססה. מרצה שביקש מסטודנטים לתואר ראשון להעמיק בכתביו של כותב אחד ייחשב יבש ולא מספיק פיקניטי. על רקע זה של רדוד המחשבה, הופעתו היציבה של כתב העת "זמנים" (רבעון להיסטוריה) היא ברכה למי שמבקש ללמוד ולהעמיק ולא דווקא במתכונת אקדמית קלאסית. כתב עת זה, שנוסד ב-1979 בבית הספר להיסטוריה של אוניברסיטת תל אביב, בוחר פעם רבות להקדיש גיליון לנושא אחד, לבחון אותו מזוויות שונות, להעלות שאלות ובמידת האפשר גם לתת תשובות. מגוון הנושאים רחב והכותבים ברובם היסטוריונים, אך כתב העת דואג לארח חוקרים גם מתחומי הפילי-סופיה, האמנות, הספרות והאר-כיאולוגיה, כך שבכל גיליון מוצגת לקורא תמונה מקיפה. גיליון מספר 126 מוקדש למלחמת העולם הראשונה, שבימים אלה מציין העולם 100 שנים לפריצתה. דברי מחקר רבים, וכן יצירות פרוזה גדולה ואורורה, שהביאה למותם של מיליונים ולשניוניים חברתיים, פוליטיים ודמוגרפיים הרי גורל. אך טבעי אם כן שכתב עת חשוב להיסטוריה יקדיש גם הוא גיליון מיוחד לאירוע מוכונן כל כך. אבל מערכת "זמנים" בחרה שלא לחזור ולדרוש כמה שכבר ידוע ונמצא בהישג יד בספרים, אלא להתמקד במה שהתרחש בשנות המלחמה בשטחה של פלשתינה-א"י.

הרבה דובר על מלחמת העולם הראשונה, אבל הגיליון החדש של הרבעון להיסטוריה "זמנים" מתמקד במה שקרה אז בארץ הזאת

הקרב על עזה, 1917. היא נחרבה ותושביה הוגלו

נית בסופה של המלחמה. כמו כן מוגשים בגיליון מאמרים נוספים המשלימים את התמונה האנושית של ימי המלחמה באזור – למשל, עדות מרתקת של שני נוסעים עותמאנים במאמרו של אבי רובין. גיל גורדן חוקר בית יתומים לילדים ערבים בכיר סאלם, ואחריו מתפרסם מחקרה של אלה אילון על בית יתומים בקהילה היהודית בירושלים. לצד אלה מובאים מאמרים צבאיים ואסטרטגיים, כמו זה של אייל ברקוביץ' ורות קרק על מגבלות התשתיות העותמאניות באזור בעת המלחמה, או המאמר של אביגיל יעקבסון, העוקבת אחר חילופי השלטון בירושלים מן האימפריה העותמאנית לשלטון הבריטי. מאמרו של יובל בן-בסט עוסק במברקים עותמאניים סודיים הנוגעים עים לארץ ישראל. הוא מציג מצד אחד את זווית הראייה של השלטון על הנעשה בארץ, אך מהצד האחר מלמד דברים רבים על נושאי המברקים: אנשי היישוב הערבי והיהודי ומנהיגיהם.

גם בחלק הספרותי בגיליון יש עניין רב. דורית גוברין סוקרת את הרומנים ההיסטוריים שנכתבו בישראל על מלחמת העולם הראשונה בין השנים 1990-2013. גוברין דנה ברומן ההיסטורי כסוגה ספרותית, מציינת קווי דמיון בין הרומנים הישראליים שבחרו במלחמת העולם הראשונה לסיפורם, ומציגה קריאה מעניינת ברומנים נבחרים תוך כדי הבטחה של משמעות השימוש במלחמה בכל אחד מהם. יעל דר מציגה את ספרי הילדים המצליחים של נחום גוטמן ומכנה אותו "מע" צב זיכרון מלחמה קנוני לילדים". סקירת הספרים של גוטמן מגלה שהשימוש שעשה במלחמת העולם הראשונה, מלחמה שחווה בעצמו מן תורו ילד, התפתח מאוד מספר לספר ושימש בעצם רקע ל"שדות קרב" אקטואליים לשנים שבהן כתב את ספריו, שדות שאליהם גייס את קוראיו הצעירים.

החלק הספרותי נחתם בסיפור קצר מאת אשר ברש ושמו "אקמק". הסיפור מתאר מפגש בין אב ובתו, ממגורשי העיר תל אביב, להייל טורקי המסתובב רעב ברחובות ומבקש לחם (אקמק בטורקית). הקריאה בסיפור מעניינת לא רק בשל השפה היפה והנקייה של ברש, עברית שלא קיימת עוד, אלא גם כי אפשר להעיץ מיך את הבנת הסיפור אחרי קריאה במאמריהן של גוברין ודר. הסוף הנוגע ללב מעצים את חשיבותה של הסיפורת ההיסטורית ואת תפקידה בלימוד היסטוריוגרפי של תקופה.

בקריאת הגיליון בימי "צוק איתן" קיבלה כותרת המשנה של המאמר "גלות וחורבן" משמעות נוספת בהקשר הפוליטי העכשווי

גירוש יהודי תל אביב ויפו באותה תקופה מוכר הרבה יותר, סיפור חורבנה של עזה נותר כמעט עלום ומצביע על השתיקה האופיינית לתחום הזה, בראש וראשונה בשל חוסר תיעוד.

מאמר מעורר מחשבה אחר, שגם הוא מקבל משמעות נוספת בהקשר הגיאוגרפי-פוליטי העכשווי, הוא זה של פרופ' סירוס שאייג מאוניברסיטת פרינסטון, "היישוב כחלק מסוריה הגדולה בתקופה המלחמה". שאייג מתחקה אחר מנהיגים יהודים והוגים ערבים שהאמינו כי עתידו של היישוב הוא חלק אינטגרלי מהמרחב של "סוריה הגדולה". למרות ה"דלי התפישה ביניהם, שני הצדדים חשו שהם חלק מהמרחב הערבי והמוסלמי ושפניה של סוריה הגדולה הן לעולם שבחוף ובייחוד למ"קומות מערביים". הקריאה במאמר מעלה את השאלה "מה היה קורה אילו?" ואיך היו נראים פני המקום אילו לא קרסה האימפריה העותמאנית

זו בחירה מרתקת גם מעבר לעניין המובן בהיסטוריה מקומית. מעטים הם המחקרים שנכתבו על תקופה זאת שעניינם אינו צבא, מלחמה, אסטרטגיה או מאוני הכוחות בין המעצמות. הרבה דובר על המלחמה כתפנית פוליטית, כעל חיץ שמפריד בין שתי תקופות היסטוריות (נפילת האימפריה העותמאנית וקץ שלטונה על האזור זה 400 שנים והקמת ישויות פוליטיות חדשות תחת חסותן של צרפת ובריטניה). אך מעט מאוד דובר, בעיקר בשל חוסר בע"דיות, על עצם החיים כחבל ארץ זה בארבע שנות המלחמה שסופה שינה את פניו מן היסוד. "זמנים" משמיע את קולם של האנשים שחיו כאן.

המעט שנכתב על התקופה בתחילת מים לא צבאיים נגע ברובו ליישוב היהודי, שהיה אז רק עשירית מכלל היישוב. על תושבי הארץ הערבים החוקרים יודעים מעט מאוד, ומכאן חשיבות המאמר של רותן הלוי על עזה ואנשיה בימי המלחמה. בקריאת הגיליון בימי "צוק איתן", כשאלפי פצועות הוטלו על העיר וטילים נורו ממנה, קיבלה כותרת המשנה של המאמר "גלות וחורבן" משמעות נוספת בהקשר הפוליטי העכשווי. העיר השלישית בגודלה בימים ההם (אחרי ירושלים ויפו) נהפכה לשדה מערכה קטלני. היא נחרבה ותושביה הוגלו. הלוי סוקר במאמרו את החזרה לעיר ושיקומה, ברגש על התושבים, מאמציהם וסבלם. בעורר שסיפור